

LUDWIG WITTGENSTEIN. FILOSOFIA LINGVISTICĂ

Autor: Andrei JUC

Conducător științific: dr. conf. univ. Lozovanu Ecaterina

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: În articol este prezentată filosofia lui Ludwig Wittgenstein, care susținea că problemele specifice ale metafizicii sunt lipsite de sens. Numai știința dispune de probleme cu sens. Pe când filosofia trebuie să se limiteze la analiza lingvistică a textelor.

Cuvinte cheie: filosofie, lingvistică, *Tractatus logico-philosophicus*, limbă-joc, *modus ponens*, justificare, interpretare, sens.

După publicarea operei *Tractatus logico-philosophicus*, Wittgenstein abandonează filosofia, întrucât afirma că *Tractatus*-ul dădea soluții definitive tuturor problemelor filosofice. În anii următori însă, ca urmare a unor influențe diverse, inclusiv a unor conversații cu alți filosofi, a ajuns să susțină că *Tractatus*-ul avea lacune serioase. Mai târziu în *Cercetări filosofice*, Wittgenstein dorește să ne facă să renunțăm la modalitatea tradițională de abordare a problemelor filosofice, pentru a ne face să privim problemele ineseși într-un fel, datorită cărora să înțelegem de ce ele nu necesită astfel de "soluții". În *Tractatus*, condiția fundamentală pentru ca o expresie să aibă sens, este relația de reprezentare în raport cu lumea: o propoziție autentică este o combinație de nume care reprezintă un fapt posibil, fapt constituit în ultimă instanță din nume ale căror sensuri sunt obiectele din lume pe care le reprezintă. Faptul că propozițiile filosofiei nu satisfac această condiție fundamentală înseamnă că filosofia și problemele sale sunt eliminate dintr-o dată ca lipsite de sens. Cheia înțelegerii filosofiei de mai târziu a lui Wittgenstein este, probabil, atacul împotriva esențialismului în general, și problema sensului în particular. Faptul că nu există nici un criteriu universal unic pentru dobândirea sensului sugerează că discuțiile filosofice nu pot fi eliminate ca fiind în întregime lipsite de sens; însă implică, de asemenea, că nu există un standard universal ascuns. Wittgenstein este ferm în a susține că el nu propune teorii sau explicații filosofice, ci mai degrabă adună laolaltă observații care amintesc de folosirea efectivă a limbii.

În final Wittgenstein e de părere, că nici una dintre modalitățile prin care s-a sugerat că limba își dobândește în mod fundamental înțelesul nu este corectă.

Unul dintre scopurile filosofiei mai noi a lui Wittgenstein nu este de a corecta limbajul filosofic, ci de a arăta că folosirea filosofică a limbii este radical diferită de folosirea sa obișnuită; în acest caz, ceea ce înțelegem prin anumite expresii într-un context filosofic va fi diferit de ceea ce înțelegem prin ele într-un context obișnuit. Nu există un standard exterior la care am putea face apel pentru a stabili care este sensul corect. În filosofia tradițională se încearcă în mod aparent să se rezolve probleme și să se ajungă cu adevărat la miezul chestiunilor, când de fapt există întotdeauna, în diverse domenii, contexte și presupuneri care perpetuează existența problemelor – menținându-le ca probleme -, în timp ce în alte contexte, asemenea "probleme" nici măcar nu apar.

Aceasta nu înseamnă că în științele particulare cum ar fi fizica, nu putem să explicăm un lucru în termenii altuia și să mergem cu această procedură în profunzime. Filosofia ridică anumite categorii de întrebări care par uneori asemănătoare întrebărilor din științele particulare, însă lucrurile nu stau așa; ele caută adeseori să pună la îndoială chiar cadrul în interiorul căruia faptul de a da explicații și de a rezolva probleme are sens, mergând, astfel, dincolo de punctul în care explicațiile pot fi date sau cerute.

De altfel, lucrul de care este preocupată filosofia este acela de a găsi *justificări* sau *motivații* logice, și nu, așa cum se întâmplă în științe, explicații cauzale. Faptul că uneori explicații *cauzale* referitoare la motivele pentru care facem ceea ce facem nu este pus la îndoială, însă a da o explicație cauzală nu înseamnă a spune că avem *justificarea* de a face ceea ce facem. Continuăm să răspundem la întrebarea referitoare la justificarea rațională pe care o avem pentru a spune că anumite cuvinte au sens și la dreptul pe care îl avem pentru a spune că știm anumite lucruri. Ce justificare avem pentru a spune că anumite cuvinte au sau nu au înțeles? Problema care se pune aici este dacă putem da justificări logice unor asemenea pretenții; avem

nevoie de dovezile care, într-un fel sau altul, sprijină adevărul concluziilor, și nu doar de o explicație causală referitoare la întrebarea: de ce formulăm de fapt aceste pretenții.

Wittgenstein înlocuiește exențialismul referitor la sens cu ceea ce ar putea fi numit instrumentalism lingvistic: ”Explicația fenomenului limbii se sfârșește în cele din urmă cu descrierea a ceea ce facem, iar sensurile conceptelor pe care le implică limba pot fi explicate sau justificate ca fiind ceea ce sunt numai din interiorul limbii, și nu prin intermediul a altceva situat dincolo de sau în spatele limbii.” – precum unelele dintr-o trusă – pot avea diferite funcții.

În *Tractatus* era presupusă existența unei singure naturi esențiale a limbii și a unei granițe unice între sens și nonsens; în filosofia de mai târziu din *Cercetări filosofice* suntem puși într-un mozaic de limbi înrudite care au granițe interne. Wittgenstein nu neagă faptul că putem formula definiții tehnice speciale, să spunem în știință; dar nu acesta este modul în care cuvintele își dobândesc înțelesul sau în care sensul lor este înțeles în cadrul limbii obișnuite. Odată început procesul utilizării unui cuvânt sau a unui concept în contexte obișnuite, definiția sa se va spulbera și va fi depășită pe măsură ce extindem explicația conceptului.

Cadrelor în care există cuvintele, Wittgenstein numește limbi-jocuri, fiecare limbă-joc are o ”gramatică” ce descrie, însă nu explică, moduri posibile în care conceptele pot fi combinate în interiorul jocului. Dacă spunem ”fiecare verșea folosită pentru măsură are o lungime”, avem de a face cu o chestiune gramaticală, și nu empirică; negarea acesteia ar fi negramaticală, fiind imposibilă într-un mod diferit de imposibilitatea fizică. Dacă dorim să punem în lumină înțelesul unui cuvânt, cel mai bun lucru pe care îl putem face este să descriem folosirea cuvântului în diverse contexte; în cele din urmă, nu există o altă justificare pe care să o putem da pentru întrebuințarea cuvântului. În ultimă instanță descriem, spunând: *acesta este modul* în care îl folosim. Ca urmare folosirea în diverse contexte este pur și simplu sensul; sensul și utilizarea sunt identice. Un cuvânt își dobândește sensul prin folosirea sa în moduri particulare. În ultimă instanță, sensul unui cuvânt nu determină utilizarea sa; mai degrabă, folosirea unui cuvânt este sensul sau; și, în absența unei anumite utilizări, cuvântul nu are sens care să-i determine folosirea: banii constituie o analogie convenabilă; un lucru devine ban prin intermediul felului în care este folosit. Faptul că este ban constă în ceea ce oamenii intenționează să facă cu el, cum ar fi schimbarea lui contra unor bunuri sau servicii, așa cum, în mod virtual ar face oricine. S-a dovedit curînd că nu este necesar ca monedele să fie făcute din aur, și nici măcar să fie susținute cu ajutorul aurului.

A înțelege sensul unui cuvânt înseamnă a fi capabil de a participa la utilizarea adecvată a cuvântului într-o limbă joc. A folosi un cuvânt sau o altă expresie lingvistică într-o limbă înseamnă, la rîndul său, a fi implicat în utilizarea limbii într-o ”formă de viață” anume – anumite activități și comportamente naturale care apar ca urmare a nevoilor, intereselor și scopurilor umane. Limba este autonomă, în sensul că trebuie să-ți conțină propria justificare, cu toate că s-a dezvoltat pornind de la practicile și nevoile umane. La nivelul cel mai de jos, ceea ce face posibilă existența limbii cu sens este acordul referitor la aceste practici - acordul privitor la modul în care să se continue pe un anumit drum -, însă acest lucru nu justifică sensul respectiv. S-ar putea crede că sensul unui cuvânt ar putea fi în cele din urmă stabilit și justificat ca fiind unul anume prin citarea unei reguli pentru utilizarea sa. În primul rînd, să notăm că nu există o astfel de carte de reguli pentru limba obișnuită; însă, chiar dacă ar exista, nu ne-ar fi de nici un folos. Orice regulă poate fi interpretată într-un număr indefinit de feluri. Să presupunem că sunt întrebat de ce interpretez o regulă într-un anumit fel. Aș putea să citez o altă regulă care ar spune cum trebuie interpretată regula inițială. Dar să presupunem atunci că sunt întrebat de ce interpretez a doua regulă într-un anumit fel. În cele din urmă, acest proces trebuie să se sfârșească, iar eu voi fi epuizat de toate justificările; voi fi nevoit să spun: ”Acesta este modul în care procedăm”, ceea ce este o descriere, nu o justificare. Nu este deloc lipsit de sens să presupunem că se poate acționa corect, în conformitate cu o regulă – urmînd o regulă -, chiar dacă nu poate fi dată nici o justificare în ceea ce privește motivul pentru care se acționează astfel și pentru care se interpretează regula într-un anumit fel. A urma o regulă echivalează cu faptul de a acționa într-un fel obișnuit în cazuri particulare. În cele din urmă, nu regulile determină sensurile cuvintelor, ci utilizarea cuvintelor determină regulile pentru utilizarea pe care am putea-o formula; regulile de utilizare nu există înaintea simplei folosiri a cuvintelor în cadrul limbii. Faptul că o anumită regulă ar putea fi ”interpretată” – substituind o regulă alteia – într-un anumit fel depinde, în cele din urmă, de existența unei modalități particulare, naturale și asupra căreia s-a convenit înainte de a continua pe același drum, poate în urma unui fel de răspuns natural la antrenamentul la care oamenii au fost supuși. Un exemplu pentru a ilustra această idee: să presupunem că i-am cere cuiva să accepte teorema logică simplă *modus ponens*. ”Dacă p , atunci q , p , deci q ” reprezintă orice propoziție dorită. Ce justificare mai poate fi dată acestei teoreme? Dacă cineva nu poate înțelege acest lucru, atunci devine

neclar cum am putea continua să oferim o justificare ulterioară faptului de ce, dată fiind teorema "(dacă p atunci q) și p ", ea trebuie să infere în mod logic propoziția " q ". Persoana respectivă s-a despărțit de noi încă înainte de a începe jocul logic; ea joacă un joc diferit. Chiar dacă ar mai putea fi oferită vreo justificare ulterioară în acest caz, ar trebui ca, în mod natural, să ajungem în cele din urmă la un sfârșit. Pentru că o regulă nu spune de la sine felul în care trebuie interpretată.

Ființarea noastră înăuntrul practicilor și cadrelor presupune în mod tacit sau depinde de faptul că ființele umane se comportă în anumite moduri naturale date de anumite circumstanțe – ființele umane fiind caracterizate de anumite moduri naturale de a răspunde sau reacționa. Acest lucru, logic vorbind, face ca practica sau cadrul să nu mai aibă nici un fundament. Disputele pot apărea în interiorul acestor practici. Nici o regulă nu te poate obliga să urmezi un anumit drum; nici o deducție logică nu implică faptul că trebuie să accepți concluzia dacă ai acceptat premisele. În eseu sau "Ce i-a spus broasca țestoasă lui Ahile", Lewis Carroll a anticipat acest lucru, demonstrând că încercarea de a justifica toate regulile de inferență, sau procesul de deducție însuși, duce la un regres infinit, pentru că fiecare încercare va implica o altă deducție. Să luăm formularea " x este F "; faptul că doi oameni sunt în dezacord cu privire la adevărul acestei formulări presupune că sensul lui " F " pentru cei doi oameni este același; identitatea sensului este stabilită de felul în care cei doi oameni îl folosesc sau îl aplică pe " F " în contexte concrete. Dezacordul în ceea ce privește adevărul sau falsitatea formulării " x este roșu" presupune acordul referitor la ceea ce înțelegem prin "roșu". Semnificația filosofică a ideilor lui Wittgenstein derivă, într-o mare măsură, din două idei importante și interrelaționate:

- I. Nu există esență a limbii: nu există nici o modalitate prin care cuvintele sau alte expresii lingvistice își dobândesc înțelesul prin referirea la ceva exterior limbii.
- II. Sensul unui cuvânt și al altor expresii lingvistice variază în funcție de utilizarea acestora în contexte sau practici particulare.

Dacă încercăm să ne situăm în afara tuturor cazurilor în care este folosită realmente o expresie, atunci aceasta încetează de a mai avea vre-un înțeles, iar problema corectitudinii sensului nu se mai pune.

Bibliografie

1. Shaud John, *Introducere în filosofia occidentală*, București, 1998.
2. Boboc Alexandru, *Filosofia contemporană*, București, 1997.
3. Florian Mircea, *Filosofia generală*, București, 1995.